

WRS yttrande avseende Betänkandet Hållbar slamhantering (SOU 2020:3)

Sammanfattning

WRS är ett företag som i mer än 30 år arbetat med forskning utveckling, rådgivning och projektering av avloppshantering utifrån ett uttalat miljö- och kretsloppsperspektiv. Företaget har gjort sig känt både nationellt och utomlands som ett ledande kompetensföretag i frågor hur önskemål om resurshushållning och återvinning kan omsättas i praktiskt fungerande avloppssystem. I våra kontakter med kommuner, exploatörer och verksamhetsutövare har vi god kunskap om hur dessa aktörer tänker och vad som är viktigt för dem för att kretsloppslösningar för avlopp ska kunna byggas.

WRS önskemål är att med detta remissvar kunna bidra till att smittsäkra och resurshushållande avloppssystem skall kunna förverkligas i framtiden.

Vi tycker att uppdraget har haft fel fokus. Som redovisas i remissen finns det idag inga vetenskapliga belägg för att spridning av avloppsslam har negativa effekter på hälsa och miljö. Sverige bör istället sträva efter ett cirkulärt näringssystem i samhället. Vi rekommenderar att nationella miljömål för återföring (inte bara återvinning utan återföring för odling) av fosfor, kväve, svavel och organiskt material utreds samt att fokus ska vara att utreda alla avloppsvattnets fraktioner.

WRS stödjer förslaget om att nationella regelverken för användning av organiska gödselmedel bör ses över med enhetliga utgångspunkter för riskhantering och reglering.

WRS avstyrker med kraft alternativ 1 då det innebär att alla pågående och kommande kretsloppsinitiativ, såväl småskaliga som större stadsprojekt skulle påverkas mycket negativt av ett totalt slamförbud. Det finns heller inte några vetenskapliga belägg för förbud mot slamspridning och däremot skulle innebära negativa miljöeffekter.

WRS förespråkar alternativ 2 och tycker det är positivt att ställa kvalitetskrav vid återkommande kontrollstationer grundade på aktuella vetenskapliga riskvärderingar. Det är också positivt att Naturvårdsverket ges en samordnande roll avseende resurser i kretslopp, uppströmsarbetet och kvalitetsfrågor.

WRS generella synpunkter

- WRS tycker att uppdraget har haft fel fokus. Som redovisas i remissen finns det idag inga vetenskapliga belägg för att spridning av avloppsslam har negativa effekter på hälsa och miljö (s 362). Sverige bör istället sträva efter ett cirkulärt näringssystem i samhället. Ett slamspridningsstopp och/eller förbränning av slam går helt emot ett resurseffektivt och hållbart samhälle. Fokus bör istället riktas mot fortsatt uppströmsarbete för bättre kvalitet på slammet och ett effektivare avloppssystem för

möjlighet att återvinna fler näringsämnen än bara fosfor. Vi rekommenderar att nationella miljömål för återföring (inte bara återvinning utan återföring för odling) av fosfor, kväve, svavel och organiskt material utreds. Återvinning av fler resurser förordas och motiveras också av utredningen: "Ur ett samlat resursperspektiv blir det på sikt naturligt att återföring av fosfor, såväl som andra växtnäringsämnen, behandlas på ett mer övergripande sätt. Liksom tidigare kan det finnas skäl att inom miljömålssystemets ram fastställa mål för återvinning av växtnäringsämnen ur avloppssystemen för att minska inflödet av kommersiell handelsgödsel och motverka övergödningen av hav och vatten." (sid 500).

- WRS vill också framhålla det felaktiga i att sätta slammet i fokus för utredningen. I stället borde utredningens fokus vara att utreda alla avloppsvattnets fraktioner, och beskriva hur dessa skall hanteras för att skapa en säker och långsiktig hållbar näringsomsättning i samhället. För att möjliggöra detta bör principen om avfallshierarkin (som ju enligt avfallsdirektivet gäller fastavfall) också tillämpas för avloppsvatten (det vill säga avfall som blandats ut med vatten). Varken principiellt eller tekniskt finns skillnad mellan fast och vått avfall. I framtidens (hållbara) system kan mycket väl fraktioner som idag förs till avloppsvattnet hanteras som fasta restprodukter (t ex urin och fekalier) och omvänt fraktioner som idag betraktas som fast avfall kan föras till en vattenburen fraktion (t ex matavfall). Det uppdrag som utredningen fått (fokus på slam) riskerar således att cementera dagens linjära hantering av näringsämnen (med övergödning och klimatpåverkan som följd).
- WRS anser att de avgränsningar som gjorts mellan olika avloppsfraktioner i nuvarande förslag är inkonsekventa. Det saknas logik i att de föreslagna förbuden ska gälla källsorterat klosettwater, urin, fekalier samt struvit och ammoniumsulfat som framställts ur rejektivatten men inte gälla för aska, biokol, material från sandfång och gallerrens. Särskilt som föroreningsproblematiken sannolikt är större för den senare gruppen.
- WRS stödjer starkt utredningens slutsats att de nationella regelverken för användning av organiska gödselmedel (slam, övriga avloppsfraktioner, rötrest, stallgödsel, kompost m.m.) bör ses över med enhetliga utgångspunkter för riskhantering och reglering.
- WRS anser att jordtillverkning och annan användning av slam också ska vara tillåtet, men att användningen ska regleras utifrån samma principer som vid direktspridning på åkermark.

Synpunkter avseende alternativ 1

- WRS avstyrker med kraft alternativ 1 i betänkandet, dvs. förslaget om ett totalt spridningsförbud med mycket begränsade undantag.
 - Det finns ingen vetenskaplig grund för ett slamförbud.
 - Kretsloppsinitiativ, såväl småskaliga som större stadsprojekt skulle påverkas mycket negativt av ett totalt slamförbud.
 - De ekonomiska konsekvenserna är betydande. Förslaget skulle medföra stora kostnader som kommer att påverka det ordinarie drift- och underhållsarbete

- av ledningsnät och anläggningar och riskerar att slå undan fötterna på alla utvecklingsprojekt och kretsloppsinitiativ under lång tid framöver.
- Den fosfor som kommer kunna återvinnas blir mycket dyr, i storleksordningen 100 – 1000 gånger dyrare än den fosfor som idag kan köpas på marknaden. Ingen jordbrukare kommer frivilligt köpa denna fosfor. För att möjliggöra riktig återvinning (dvs tillgängliggöra fosfor i ny livsmedelsproduktion) skulle stora subventioner behöva allokeras till jordbruket. WRS kan inte se att denna typ av marknadsstyrning kan ske juridiskt, ekonomiskt eller miljömässigt.
 - WRS invänder starkt mot att utredningen lämnar förslag till att förbjuda inte bara spridning av avloppsslam utan även av andra avloppsfraktioner som t.ex. källsorterat urin och klosettvatten.
 - Ett totalförbud skulle innebära allmän förbränning av det svenska slammet som är av god kvalitet. Såväl förbränningsanläggningar som utvinningsystem för fosfor är avancerade processanläggningar som förbrukar mycket energi och kemikalier med motsvarande miljöpåverkan. Det kommer också att uppstå ett fosforsvinn i alla förädlingssteg jämfört med när hela mängden slam kan återföras till jordbruk. En stor mängd restprodukter kommer produceras som behöver omhändertas.
 - Eftersom rötat slam har ett lägre värmevärde än orötat slam finns en stor risk att förbränning sker av orötat slam. Detta skulle kraftigt minska biogasproduktionen vid avloppsreningsverken i Sverige vilket går emot uppställda klimatmål.
 - Ett slamspridningsförbud kan visserligen låta som en möjlighet att säkra kvaliteten på livsmedel, men andra gödselmedel (t ex handelsgödsel, stallgödsel, ben eller blodmjöl) som krävs för att kompensera näringsförluster från odlingsmarken, kan också innehålla ämnen som är skadliga för människan, t ex tungmetaller eller antibiotikarester. Ett slamspridningsförbud för att säkra kvaliteten på livsmedel borde i så fall mötas upp av importförbud av slamgödslade livsmedel (där slamkvaliteten ofta är sämre än i svenskt slam).
 - Vid återvinning av fosfor möjliggörs visserligen återföring av fosfor till odlingsmark, men för livsmedelsproducenten är fosfor sällan det ämne efterfrågas. För odlaren är kväve, svavel och mullämnen och ibland mikronäringsämnen viktigare att återföra till odling än fosfor.

Synpunkter avseende alternativ 2

- WRS förespråkar alternativ 2 då endast detta alternativ möjliggör nyttjande av avloppsvatten och dess ingående fraktioner som en reell resurs för odling.
 - WRS tycker det är positivt att arbeta utifrån kontrollstationer där en översyn av regelverk och gränsvärden görs återkommande för att säkerställa att de är grundade på en relevant och aktuell riskanalys. De kvalitetskrav som ställs ska baseras på vetenskapliga riskvärderingar och utformas i dialog med branschen (livsmedelsorganisationer, VA-branschen, lantbruket etc.)

- WRS stödjer förslaget att Naturvårdsverket ges en samordnande roll att koordinera det nationella arbetet för avloppsfrågor och resurser i kretslopp, uppströmsarbete och kvalitetssäkring av avloppsfraktioner.

Sverige har under lång tid arbetat med att fasa ut miljöfarliga ämnen från avloppsvattnet. Detta så kallade uppströmsarbetet har varit mycket framgångsrikt och har resulterat i att svenskt avloppsvatten är betydligt renare från tungmetaller och miljögifter än avloppsvatten på kontinenten eller i USA där man inte lika målmedvetet arbetat med uppströmsarbete. Detta arbete innebär också minskad exponering i hemmen, på arbetsplatser och spridning till övriga miljön. Drivande för detta arbete har varit att möjliggöra nyttjande av slam som gödselmedel.

Ett slamspridningsförbud riskerar således att slå undan fötterna för fortsatt uppströmsarbete. WRS har i kontakt med sina kunder fått bekräftat att så också är fallet. När utredningen tillsattes sa många kommuner till oss, att man avvaktar uppströmsåtgärder, t ex intern rening av industriprocessvatten eller lokal rening av lakvatten istället för fortsatt bortledning till reningsverk. Vi har också erfarit att intresset för källsorterande avlopp hos exploatörer och i kommuner avtog som en direkt konsekvens av att utredningen med förslag om slamstopp tillsattes.

Det är särskilt viktigt att Naturvårdsverket samarbetar med andra myndigheter såsom Kemikalieinspektionen, då arbete mot miljökvalitetsmålet Giftfri miljö är en uppgift för hela samhället och inte enbart för reningsverken. Reningsverken ligger längst ned i kedjan efter att exponeringen i samhället redan skett. VA-huvudmannen har små möjligheter att påverka vilka produkter som saluförs och används i samhället för att sedan hamna i avloppsvattnet. Det är också viktigt att det i arbetet med en giftfri miljö finns en övergripande syn så att alla olika perspektiv (råvatten, folkhälsa, naturliga vattenmiljöer, miljön i övrigt, avfall och avlopp) kommer med.

Det är viktigt att det bedrivs ett systematiskt uppströmsarbete i landets alla kommuner, men eftersom det är arbetsintensivt är det svårare för mindre kommuner att bedriva. Därför är uppdraget till Naturvårdsverket som stödjande myndighet extra viktig.

Ebba af Petersens
Maja Granath
Caroline Holm
Peter Ridderstolpe

för WRS